

کتیبی رۆژی کوردی له میژوودا و چەند تیبینیە ک

کەریم شارەزا

نیو کتیبه کە:

تیبینیەکان:

* نووسەر له رووداوەکانی رۆژی
۱/۱/۱۵۱۵ دا نووسیویەتی:
[لویسی شازدەهەم پاشای
خۆشەویستی فەرەنسا کە بە
(باوکی میللەت) بەناویانگ بوو
کۆچی دوایی کرد.] ل (۱۱).

راستییه کە ی ئەو یە بلێ
(لویسی دوازدههەم کە ناوبرابوو بە
(باوکی میللەت) له سالی
۱۵۱۵ دا کۆچی دوایی کردوو،
کەچی لویسی شازدەهەم بۆ
میللەتە کە خراپترین شای
فەرەنسا بوو و میللەتە کە ی له
۱۴ تەمووزی ۱۷۸۹ دا شۆرشیان
له دژی کردوو و له سالی ۱۷۹۳ دا
خۆی و ماری ئەنتوانیتی هاوسەری
بە گلۆتین سەریان پەرتراوه.

* نووسەر له لاپەرە (۱۱) دا
نووسیویەتی: [بە فەرمانی سەرۆک
کۆماری عێراق عەبدولکەریم قاسم
مۆلەتی کارکردنی ئاشکرا بە پارێتی
دیوکراتی کوردستان له رۆژی

رۆژی کوردی له میژوودا کتیبیکێ
بە نرخێ کاک (حەمید گەردی) یە و
وەزارەتی رۆشنبیری حکومەتی
کوردستان - بەرپۆه بەرایەتی گشتی
چاپ و رۆژنامەگەری و دابەشکردن
و بلاکردنەو - له هەولێر له سالی
۲۰۰۵ دا بە چاپی گەیاندوو.
دەکەوێتە ۲۶۳ لاپەرە قەبارە
گەورە و نووسەر له نووسین و
کۆکردنەوی هەوالی رووداوەکانی
پشتی بە گەلیک سەرچاوەی
میژوویی و رۆژنامەگەری کوردی
بەستوو و کتیبیکێ بە کەلکی
بەرەم هیناوه و شیاوی خۆپندنەو
و سوود لێ وەرگرتنە، بەلام له گەل
ئەو هەموو هەولە کە داویەتی
کتیبه کە ی بەبێ ناتەواوی دەریچیت،
هەندێ هەلە و بەسەرچوونیکێ
هاتۆتە پێ، لێ - سەرەدا هەولێ
راستکردنەو بیان دەدەم تاکو خوا
یاربێ له چاپی دووهمی کتیبه کە یدا
بە دروستی بخرێنەو و ئەمانەش
چەند تیبینیەکن له بارە ی رووداو
سیاسی و ئەدەبی و رۆشنبیریەکانی

١/٦/١٩٦٠ دا درا...]

له راستیدا دهبی ئه وهه لهیه راست بکه مه وه که ده لئی عه بدولکه ریم قاسم سه رۆک کۆماری عیراق بووه، به لکو سه رۆک وه زیران و سه هر کرده ی گشتی هیزه چه کداره کان بووه و له جیاتی سه رۆک کۆمار ئه نجومه نی سیاده هه بووه و پیکهاتبوو له:

١- محمه مد نه جیب رو بیعی (عه رب) سه رۆک.

٢- محمه مد مه هدی کوبه (عه رب) ئه ندام.

٣- خالید نه قشبه ندی (کورد) ئه ندام.

* له لاپه ره (١٧) دا هاتووه [له رۆژی ٨ / ١ / ١٩٢٤ دا زاری

کرمانجی (گۆقار) بلا بوته وه] له راستیدا له و میژووه دا حوزنی موکربانی خاوه نی گۆقاره که جاری له شاری (حه له ب) ی ولاتی شام بووه و هیشتا نه گه رابوووه کوردستان. بو سالی ١٩٢٥ گه یشته ره واندز و له رۆژی ٢٥ / ٥ / ١٩٢٦ دا یه که مین ژماره ی لئ ده رکرد [بروانه ژماره (یه کی) ی گۆقاری زاری کرمانجی] ئه وه ی شیوا ی گوتیشنه نووسه ر خویشی له لاپه ره (١٤٥) دا به راستی نووسیوه تی له ٢٥ / ٥ / ١٩٢٦ یه که مین ژماره ی گۆقاره که ده رچوووه. نازانم بو هه ر جاره رۆژ و مانگ و سالیکی جیاوازی بو داناوه؟

* له لاپه ره (٣٠) دا هاتووه: [له ٢١ / ١ / ١٩٤٧ دا هاتووه] به ککه یشتنی بارزانیی نه مر و عه بدولکه ریم قاسم له به غدا [که چی راستییه که ی ئه وه یه بلئ له و رۆژ و مانگه و له سالی ١٩٦١ دا دا

به یه ککه یشتنیان بووه، چونکه له سالی ١٩٤٧ دا جاری له ئیران بووه و بیری له چوونه ولاتی سو قیه ت کردووه ته وه و دوای ١١ سال و نیو ئینجا شو رشی ١٤ ی ته مووزی ١٩٥٨ رووی داوه و عه بدولکه ریم هاتووه ته سه ر شانۆی حوکم و سیاست.

* له لاپه ره (٤٤) دا هاتووه [١٢ / ٢ / ١٨٠٩ له دایکبوونی نووسه ری به ناوبانگی جیهانی دکتور (چارلز دارفین) ه و له رۆژی ١٢ / ٤ / ١٩٨٨ دا کۆچی دوایی کردووه].

که چی له راستیدا [چارلس داروین] زانایه کی سروشتی ئینگلیز بوو نه ک نووسه ری به ناوبانگی جیهان و خاوه نی تیۆری [په ره سه ندی ره گه زی زیندوو ه] که ناو راوه به (داروینیزم) و راسته له سالی ١٨٠٩ دا له دایک بووه، به لام له سالی ١٩٨٨ دا نه مردوو ه، به لکو له سالی ١٨٨٢ دا له ته مه نی (٧٣) سالی نه ک له ته مه نی ١٧٩ سالییدا وه ک له کتیبه که دا هاتووه!! «بروانه - المنجد في اللغة والاعلام»

* له لاپه ره (٤٥) دا هاتووه [١٢ / ٢ / ١٩١٢ دامه زانندی کۆماری چینی کۆمونیست] و راسته بلئ: [دامه زانندی چینی نیشتمانی به سه رۆکایه تی پیشه وای چین (سن یات سن). که چی چینی میلیلی که به کۆمونیست ناو ده برئ له ١ / ١١ / ١٩٤٩ دا به سه رۆکایه تی ماوتسی تۆنگ دامه زراوه.

«بروانه - المنجد في اللغة والأعلام- ط ١٧، ص ٥١٨»

* له لاپه ره (٤٦) دا هاتووه [سکرتری حزبی شیوعی عیراق

یوسف سه لمان) له ١٤ / ٢ / ١٩٢٥ دا له سیداره دراوه [که چی راستییه که ی ئه وه یه که له ١٤ / ٢ / ١٩٤٩ دا له سیداره دراوه و له سالی ١٩٢٥ دا جاری حیزی شیوعی عیراق دامه زراوو، له ٣١ / ٣ / ١٩٣٤ دامه زرا.

* له لاپه ره (٦٥) دا نووسراوه [له ٨ / ٣ / ١٩٤٦ پیلانی عه بدولوه هاب شه واف له مووسل به مه به سستی ده سته لات به ده ست گرتن جیبه جی کرا.]

له راستیدا ئه و پیلانه ی له رۆژی ٨ / ٣ / ١٩٥٩ دا ده سستی پیکرد و بو رۆژی ٩ / ٣ / ١٩٥٩ له ناوبرا و شه واف کوژرا. سه یر له وه دایه له لاپه ره (٦٦) دا نووسه ر ئه م هه واله ی به راست و دروستی نووسیوه. ده بویه هه واله ی یه که م بسپرتیه وه.

* له لاپه ره (٦٩) دا هاتووه [له ١٢ / ٣ / ١٩٥٧ دا کۆچی دوایی عه بدولجه بار ئاغای (کانی) ی شاعیر] که چی راستییه که ی ئه وه یه وه ک له دیوانه که ییدا نووسراوه له ١٢ / مایسی / ١٩٥٧ دا کۆچی دوایی کردوو ه و خویشی له لاپه ره (١٣٠) دا نووسیوه تی له ١٢ / ٥ / ١٩٥٧ کۆچی دوایی کردوو ه، ده بویه هه واله ی یه که م بسپرتیه وه.

* له لاپه ره (٧٢) دا نووسراوه [١٤ / ٣ / ١٩٨٥ کۆچی دوایی شاعیری کورد (حیلمی) که ئه مه راست و ته واره، به لام چوو ه وینه ی ماموستا ره فیق حیلمی له گه لدا بلاو کردۆته وه که ئه مه بیان هه له یه.

* له لاپه ره (٧٣) دا هاتووه [١٥ / ٣ / ١٩٣٢ بلاو بوونه وه ی گۆقاری (هاوار) له دیمه شق] که چی

هەر خۆی له لاپه‌ره (١٣٤) دا نووسیبوه‌تی له رۆژی ١٥/٥/١٩٣٢. یه‌که‌م ژماره‌ی (هاوار) له لایه‌ن (ئه‌مه‌ین جه‌لاده‌ت به‌درخان) له شاری دیمه‌شق ده‌رچوو، که ئه‌مه‌یان راسته و هه‌وایی یه‌که‌م هه‌له‌یه و ناوی خاوه‌نه‌که‌شی (میر جه‌لاده‌ت به‌درخان) بووه نه‌ک (ئه‌مه‌ین) که ناوی باوکی بووه و پیتی گوتراوه (ئه‌مه‌ین عالی به‌درخان).

* له لاپه‌ره (٨٤) دا هاتوو [له ٢٤/٣/١٩١٤] دا شیخ مه‌حموودی نه‌مر سلیمانی به‌جی دیلی و خه‌زینه و سوپای خۆی له‌گه‌ڵ خۆی ده‌بات و ده‌چیته ئه‌شکه‌وتی سوورداش [که‌چی له راستیدا شیخ مه‌حموود له سه‌ره‌تای ئاداری ١٩٢٣ دا چوو ته‌ ئه‌شکه‌وتی (جاسه‌نه) له چیا ی سوورداش و له رۆژی ٨/٣/١٩٢٣ دا رۆژنامه‌ی (بانگی حه‌ق) ی له‌و ئه‌شکه‌وته‌دا ده‌رچوو و ئه‌وه‌، چونکه له سالی ١٩١٤ دا تازه جه‌نگی یه‌که‌می جیهانی له مانگی ئابه‌وه ده‌ستی پێ کردبوو و شیخ مه‌حموودیش هیچ راپه‌رینیکی به‌ریا نه‌کردبوو.

* له لاپه‌ره (٩١) دا هاتوو [١/٤/١٩٢٣] باری بونی هه‌ولیر به پاریژگا و جیا‌بو‌نه‌وه‌ی له پاریژگای که‌رکووک. که‌چی راستیه‌که‌ی ئه‌وه‌یه له رۆژی (١/١١/١٩١٩) هه‌ قه‌زای هه‌ولیر له پاریژگای مووسل جیا کرایه‌وه نه‌ک له پاریژگای که‌رکووک و قه‌زاکانی کۆبه و رانیه و په‌واندز و مه‌خموور و زێباری خرایه سه‌ر، ئه‌مه‌ش له سه‌رچاوه میژووبیه‌کانی شاری هه‌ولیردا هاتوو.

* له لاپه‌ره (٩٥) دا هاتوو [له

رۆژی ٦/٤/١٩١٧ دا هیزه‌که‌کانی به‌ریتانیا شاری به‌غدایان داگیر کرد] که‌چی له هه‌موو سه‌رچاوه میژووبیه‌کانی عێراقدا هاتوو، هیزه‌که‌کانی به‌ریتانیا به سه‌رکرده‌یه‌تی جه‌نهرال موّده له ١١/٣/١٩١٧ دا به‌غدایان داگیر کرد و ئه‌م میژوو له‌ژێره‌وه‌ی په‌یکه‌ره‌که‌ی (موّده) نووسرابوو.

* له لاپه‌ره (١٢٤) دا هاتوو [له ٤/٥/١٩٧٤] له‌یلا قاسم و هه‌فسالانی له به‌غدا له‌سێداره‌دران [که‌چی راستیه‌که‌ی ئه‌وه‌یه و له هه‌موو سه‌رچاوه‌کاندا هاتوو که له ١٣/٥/١٩٧٤ دا له سێداره‌راوان و هه‌موو سالی له‌و رۆژه‌دا یادیان ده‌کریته‌وه.

* له لاپه‌ره (١٣٩) دا هاتوو: [له ٢٠/٩/١٩١٩] دا (یانه‌ی سه‌رکه‌وتن) دامه‌زراوه، که‌چی راستیه‌که‌ی ئه‌وه‌یه که خۆی له لاپه‌ره (١٥١) دا نووسیبوه‌تی له ٣٠/٥/١٩٣٠. ئه‌و یانه‌یه‌ی کوردان له به‌غدا دامه‌زراوه، چونکه له سالی ١٩١٩ دا جاری عێراق دانه‌مه‌زراوو.

* له لاپه‌ره (١٤٢) دا هاتوو [له ٢٢/٥/١٩٧٢] دا یه‌که‌مه‌ین میه‌ره‌جانی شیعه‌ری کوردی له که‌رکووک ئه‌نجام درا [که‌چی راستیه‌که‌ی ئه‌وه‌یه له رۆژانی ٢٢ و ٢٣ ی ئاداری ١٩٧٢ دا سازدرا و خۆم به‌شداریم تیدا کردوو.

* له لاپه‌ره (١٦٢) دا هاتوو [له ٩/٦/١٩١٩] دا شیخ مه‌حموودی نه‌مر له شه‌ریکی قورس له ده‌ربه‌ندی بازبان بریندار ده‌بیته و له‌لایه‌ن هیزه‌ی دوژمن به‌دیل ده‌گیریت. [که‌چی راستیه‌که‌ی ئه‌وه‌یه وه‌ک

نووسه‌ر خۆی له لاپه‌ره (١٧١) دا نووسیبوه‌تی له ١٩/٦/١٩١٩ دا له شه‌ری ده‌ربه‌ندی بازبان له‌نیوان هیزه‌که‌کانی شیخ مه‌حموودی مه‌لیکی کوردستان و سوپای عێراق ده‌ستی پێکرد. لیته‌دا ئه‌وه راست ده‌که‌مه‌وه که سوپای به‌ریتانیا بوو، چونکه تا ٦ کانوونی دووه‌می ١٩٢١ سوپای عێراق دروست نه‌ببوو.

* له لاپه‌ره (١٧٧) دا هاتوو [له ٢٤/٦/١٩٩٥] دا په‌نجای سه‌ر دامه‌زراندنی رێک‌خراوی ولاته یه‌که‌گرتوو‌ه‌کان تپه‌ری (یویلی زێرین) که‌چی له راستیدا ده‌بیته (رێک‌خراوی نه‌ته‌وه یه‌که‌گرتوو‌ه‌کان) نه‌ک (ولاته یه‌که‌گرتوو‌ه‌کان) و ئه‌و بۆنه‌یه‌ش وه‌ک نووسه‌ر خۆی له لاپه‌ره (٢٩٢) دا ده‌ری خستوو له رۆژی ٢٤/١٠/١٩٤٥ دا دروست بووه و له ٢٤/١٠/١٩٩٥ یادای په‌نجای سه‌له‌ی کرایه‌وه.

* له لاپه‌ره (١٨٧) دا هاتوو [له ٤/٦/١٩٥٦] دا کۆچی دوایی محمه‌د عه‌لی عه‌ونی. یه‌که‌می که‌چی راستیه‌که‌ی ئه‌وه‌یه وه‌ک له لاپه‌ره (١٩٢) دا هاتوو له کۆچی دوایی کردوو و ئه‌مه‌ی یه‌که‌م بسپه‌رته‌وه. (چونکه له هه‌موو سه‌رچاوه‌کانی ژبانی محمه‌د عه‌لی عه‌ونی سوپه‌ری رۆژی ١١/١١/١٩٥٢ به‌ گه‌وره‌یه‌ی کورد چه‌سپاوه و بۆ جاری سێیه‌میش نووسه‌ر رۆژی ١٥/٧/١٩٥٢ ی داناهه‌ بۆ رۆژی کۆچی دوایی ئه‌و که‌سایه‌تییه‌ واته: سێ جار مراندوو‌یه‌تی و میژووی دووه‌میان له هه‌موویان راسته‌.

* له لاپه‌ره (١٩٧) دا هاتوو

یه که مین کابینه‌ی حکومتی عیراق به سه‌رۆکایه‌تی محمه‌د گه‌یلانی] که چی راستییه‌که‌ی ئه‌وه‌یه وه‌ک له هه‌موو سه‌رچاوه‌یه‌کی میژووی وه‌زاره‌ته‌کانی عیراقدا هاتوو له رۆژی ۲۵/۱۰/۱۹۲۰دا به سه‌رۆکایه‌تی (عه‌بدوولرپه‌حمان نه‌قیب) نه‌ک (محمه‌د گه‌یلانی) دامه‌زراوه و نووسه‌ر خۆشی له لاپه‌ره (۲۹۳)دا ئاماره‌ی پتی کردوه، به‌لام نووسیویه‌تی ده‌وله‌تی عیراق و راستییه‌که‌ی حکومتی عیراقه، چونکه ده‌وله‌تی عیراق به تاج له‌سه‌رنانی مه‌لیک فه‌یسه‌لی یه‌که‌م له ۲۳/۸/۱۹۲۱دا ئینجا دامه‌زراوه.

* له لاپه‌ره (۳۱۵)دا هاتوو: [له ۱۷/۱۱/۱۹۱۷دا به‌ریا بوونی شوێشی ئۆکتۆبه‌ری مه‌زنی سووسیالیستی له‌رووسیا به سه‌رۆکایه‌تی لینین] که چی راستییه‌که‌ی ئه‌وه‌یه له ۷/۱۱/۱۹۱۷ی سالنامه‌ی زایینی رۆژئاوایی به‌رانبه‌ر به ۲۵ی ئۆکتۆبه‌ری سالنامه‌ی زایینی رۆژه‌لاتی که ئه‌وکات رووسیا له‌سه‌ری ده‌رۆیشت، شوێشه‌که به‌ریاکراوه، بۆیه ناسراوه به‌شوێشی ئۆکتۆبه‌ر.

* له لاپه‌ره (۳۱۸)دا هاتوو [له ۲۰/۱۱/۱۹۴۸دا کۆچی دوایی شاعیری کورد (زێوه‌ر) که چی راستییه‌که‌ی وه‌ک له دیوانه‌که‌ی و سه‌رجه‌م سه‌رچاوه‌کانی میژووی ئه‌ده‌بی کوردیدا، هاتوو له رۆژی ۱۰/۱۱/۱۹۴۸دا کۆچی دوایی کردوو و نووسه‌ره‌یش له لاپه‌ره (۳۰۸)دا به‌راستی نووسیوه و نازانم بۆ دووجار ده‌یترتی؟]

* له لاپه‌ره (۳۲۵)دا هاتوو [له ۲۹/۱۱/۱۹۴۷دا سه‌ره‌خۆبی ئیسرائیل راگه‌یه‌نرا] که چی له‌وه رۆژه‌دا ته‌نیا بریاری ئه‌نجومه‌نی ئاسایشی نیوده‌وله‌تی به‌دابه‌ش کردنی فه‌له‌ستین له‌نیوان عه‌ره‌ب و جووله‌که‌ ده‌رچوو و دوای نزیکه‌ی شه‌ش مانگ له ۱۵/۵/۱۹۴۸ ده‌وله‌تی ئیسرائیل راگه‌یه‌نرا، سالانه ئه‌و ده‌وله‌ته‌ یادی ئه‌و رۆژه ده‌کاته‌وه و نووسه‌ره‌یش له لاپه‌ره (۳۲۶)دا ئه‌وه‌و رۆژه‌ی ۲۹/۱۱/۱۹۴۷ی به‌ رۆژی بریاردانی دابه‌شکردنی خاکی فه‌له‌ستین له‌لایه‌ن ئه‌نجومه‌نی ئاسایشی نه‌ته‌وه‌یه‌که‌گرتوو ده‌کان داناوه، که ئه‌مه‌یان راسته.

* له لاپه‌ره (۳۳۱)دا هاتوو له ۶/۱۲/۱۹۷۱دا کامه‌ران به‌درخان کۆچی دوایی کردوو و له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه ده‌لتی: به‌روانگه‌یه‌کی دیکه‌ش (له‌ رۆژی ۴/۱۲/۱۹۷۸دا بووه). ئه‌مه‌ی دواییان راست و ته‌واوه.

* له لاپه‌ره (۳۵۰)دا هاتوو [له ۲۶/۱۲/۱۹۲۹دا بلاویونه‌وه‌ی یه‌که‌مین رۆژنامه‌ی (ژین)ه‌ له سلیمانی] که چی راستییه‌که‌ی ئه‌وه‌یه بلتی یه‌که‌مین ژماره‌ی رۆژنامه‌ی (ژین) له ۲۶/۱/۱۹۳۹دا ده‌رچوو، نه‌ک له سالی ۱۹۲۹، چونکه ئه‌و کات رۆژنامه‌ی (ژین) ده‌رده‌چوو و دوای پتر له ۱۰ سال ئینجا رۆژنامه‌ی ژین له‌لایه‌ن پیره‌می‌رده‌وه‌ ده‌رچوو [بنواره‌- د. که‌مال مه‌زه‌ره‌- تیگه‌یشتنی راستی- به‌غدا ۱۹۷۸ ل ۲۱۸].

* له لاپه‌ره (۳۸)دا هاتوو

[۲/۲/۱۹۱۷ رۆژی له‌ دایکبوونی شاعیری به‌ناوبانگی کورد یوونس ره‌ئووف (دلدار) له‌ شاری کۆیه] که چی راستییه‌که‌ی وه‌ک له‌ روانگه‌یه‌کی تره‌وه‌ چنگی که‌وتوو له رۆژی ۲۰/۲/۱۹۱۸دا له‌ شاری کۆیه له‌ دایک بوو و مرۆفیش یه‌ک جار له‌ دایک ده‌بی.

* له لاپه‌ره (۲۵)دا هاتوو [۱۷/۱/۱۷۰۶ له‌ دایک بوونی زانا و فه‌یله‌سووفی ئه‌م‌ریکی (بنیامین فرنیکن) که چی راستییه‌که‌ی ناوی ئه‌م زانایه (بنجامین) یا (بنیامین فه‌ره‌نکلین)ه‌ نه‌ک (فرنیکن).

ئه‌مانه‌ بوون چه‌ند تیبینییه‌که‌م به‌رانبه‌ر به‌ پرووداوه‌کانی ناو ئه‌م کتیبه‌ی کاک همید گه‌ردی و مه‌به‌ستیشم ته‌نیا راستکردنه‌وه‌ی هه‌له‌ و ده‌رخستنی راستییه‌. به‌و ئومیده‌ی له‌ چاپی دوومه‌ی کتیبه‌که‌دا راست بکرتنه‌وه‌ و به‌دروستی بخرینه‌ به‌رچاوی خۆینه‌ران و ده‌ست خۆشی له‌ نووسه‌ره‌که‌ی ده‌که‌م.